

інтерпретацій на мікроструктурному і макроструктурному рівнях;

□ *мнемічна складова соціального інтелекту* – наявність в індивіда здатності до інтерпретації явищ, подій життя, поведінки інших людей і свого власного як суб'єкта цих подій;

□ *емпатійна складова соціального інтелекту* більшою мірою залежить від того, яку форму поведінки індивід обирає як пріоритетну, що очікує від суб'єктів, які його оточують, який ціннісний інтерпретаційний комплекс у ставленні до навколишнього світу сформувався у людини, які можливості є у цього індивіда в плані використання механізмів антиципації у розв'язанні різних проблем соціального життя тощо [5].

Особливу актуальність має проблема розвитку соціального інтелекту в майбутніх психологів, професійна діяльність яких базується на безпосередній взаємодії з людьми та наданні їм психологічної допомоги. На думку багатьох дослідників (Н.А. Амінова, М.Л. Кубишкіна, М.В. Молоканов, О.Л. Южанінова та ін.) особистісні якості психолога виступають найважливішим фактором успіху його професійної діяльності. З цієї точки зору домінуючим виявляється вивчення його у взаємозв'язку з особистісними якостями, що дозволяє виявити місце соціального інтелекту в професійній діяльності та особистісному розвитку практичного психолога.

Аналіз праць дослідників соціального інтелекту, зокрема Н.В. Волошиної, Г.П. Геранюшкіної, Дж. Гілфорда, П.А. Гончарук, В.М. Куніциної, А.А. Мельник, Е.Л. Носенко, Г.Олпортом, С.В. Руденко, А. І. Савенкової, Е.Торндайка та ін., дозволяє нам зробити висновок, що в структурі особистісних якостей, необхідних успішному психологу-консультанту важливе місце посідають показники соціального інтелекту. Відзначимо, що для кожного етапу психологічного консультування пріоритетним буде свій компонент соціального інтелекту. Компоненти соціального інтелекту проявляються в умінні використовувати вербальні та невербальні засоби передачі інформації, дізнаватися про клієнта якомога більше, реконструювати всі деталі контексту бесіди, який досліджується, прогнозувати результат виконаної роботи тощо [7].

Висновки. Здійснений теоретичний аналіз дозволяє зробити висновки про те, що феномен соціального інтелекту є новим як для зарубіжної, так і для вітчизняної науки. Його концептуалізація стала можливою на межі загальної, вікової, соціальної, когнітивної психології та персонології. Соціальний інтелект – стійка специфічна здатність розуміти самого себе та інших людей, їх взаємини, прогнозувати міжособистісні події на основі індивідуальних розумових процесів, афективного реагування та соціального досвіду.

Узагальнюючи різні підходи щодо природи соціального інтелекту ми прийшли до висновку, що успішність діяльності психолога може бути забезпечена при наявності високого рівня соціального інтелекту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альохіна Н.В. Соціальний інтелект в структурі соціальної компетентності фахівців фармації / Н.В. Альохіна // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – Харків: Видавництво ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 1994. - №10. – Серія: Психологія. – Вип.51. – 2013. – С.60-63.
2. Кохан В.В. Соціальний інтелект як предмет дослідження когнітивної соціології / В.В. Кохан // Нова парадигма: [журнал наукових праць] / Гол. ред. В.П. Бех.; – Вип.75. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – С. 205-212.
3. Ляховець Л.О. Теоретико-методологічні підходи до вивчення феномену соціального інтелекту. //Л.О. Ляховець // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: зб. наук. праць Відкритого міжнародного університету розвитку людини “Україна”, Інституту спеціальної педагогіки АПН України, Інституту вищої освіти АПН України / гол. ред. Таланчук П.М та ін. – К.: Університет “Україна”, 2008. – №5 (7). – С. 410-418.
4. Мельник А.А. Соціальний інтелект як багатокомпонентна структура /А.А.Мельник// Матеріали міжнародної молодіжної науково-практичної конференції «Вектори психології – 2010». – Х.: ООО «Ріф», 2010. – С.66-68.
5. Руденко С.В. Феномен соціального інтелекту на сучасному етапі розвитку психологічної науки / С.В. Руденко // Актуальні проблеми психології. Т.1.: Соціальна психологія. Організаційна психологія. Економічна психологія.: зб. наук. пр. Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. Максименка С.Д., Карамушки Л.М. – К.: Міленіум, 2004. – Вип.13. – 166с. – С.85-87.

Ліяніна Ю.

Науковий керівник – доц. Свідерська Г. М.

СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО ВЛАСНОЇ ЗОВНІШНОСТІ ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕНЬ У ЗАРУБІЖНІЙ ТА ВІТЧИЗНЯНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Актуальність проблеми. Інтерес людей до власної зовнішності спостерігався в різні часи. Він пов'язувався не тільки з тими почуттями, що викликає в оточення зовнішність людини, але й з можливістю соціальної типізації людей за зовнішніми ознаками. У сучасному суспільстві хвилювання людей через власну зовнішність досягло розмірів епідемії. На нашу думку багато в чому це є наслідком того, що люди досить часто формують стереотипні судження про партнерів по взаємодії на основі їхнього зовнішнього вигляду.

Мета статті полягає у теоретичному дослідженні основних підходів до вивчення ставлення особистості до власної зовнішності у працях зарубіжних та вітчизняних психологів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепція тілесного увійшла в науковий обіг багато

століть тому. Ще в античні часи відбувалося своєрідне протиставлення тіла і душі. Так, Платон вважав, що тіло – смертне, а душа – безсмертна. У період Нового часу Р.Декарт також протиставляв душу та матерію, визначаючи тіло людини як «тілесну машину». У XIX-XX ст. в роботах багатьох зарубіжних вчених відмічався посилений інтерес до актуалізації питань тілесності. Важливу роль, в межах психоаналізу, тілесному Я індивіда надавав З.Фройд, визначаючи його вплив на розвиток Его-структур, а також виникнення окремих психопатологій [15].

П.Шильдер одним із перших стверджував, що тілесний образ не тільки являє собою когнітивну концепцію, але й відчуває на собі вплив установок і взаємодій інших людей [3]. Він визначив «образ тіла» як «суб'єктивне переживання людиною своєї тіла», тобто як образ, який, з його точки зору, складається у міжособистісних взаємодіях. Це ніби своєрідна система уявлень людини про фізичну сторону своєї «Я», про своє тіло. При цьому «образ тіла» не є пасивним та «застиглим», назавжди заданим. Навпаки, він динамічний та суб'єктивний, бо формується самою людиною у процесі її активної діяльності. «Образ тіла» конструюється з окремих фрагментів – різноманітних проявів тілесного усвідомлення в різноманітних життєвих ситуаціях. Він включає в себе і відчуття свого тіла і його оцінку [29, с. 154].

Усвідомлення фізичного образу Я відбувається через побудову схеми тіла, образу тіла, концепції тіла, загального вигляду в цілому. До складових образу Я В. Шонфельд відносить: актуальне суб'єктивне сприймання тіла (як зовнішності, так і здатності до функціонування); інтерналізовані психологічні фактори, що є результатом власного емоційного досвіду індивіда; соціологічні фактори, пов'язані з тим, як батьки і суспільство реагують на індивіда; ідеальний образ тіла, який міститься в установках по відношенню до тіла і пов'язаний з відчуттями, сприйманнями, порівняннями та ідентифікаціями власного тіла з тілами інших людей [3].

К. Ізард розглядає «схему тіла», як основу образу тіла, що відбиває емоційні реакції людини, її активність в орієнтованих реакціях. У функціональному ж плані почуття тіла сприяють усвідомленню людиною взаємозв'язку тіла і розуму, підвищення готовності до відповідних дій, тобто, виконувати адаптивну функцію [5, с.186].

Пізніше представники гуманістичного напрямку (Р. Бернс, К. Роджерс та ін.) розглядають ставлення до власної зовнішності як побудову особистістю фізичного образу Я в самосвідомості (Я-концепції). Згідно теорії Р. Бернса, Я-концепція являє собою динамічну систему установок і «поглядів» суб'єкта, спрямованих на самого себе і включає когнітивний компонент (образ Я) - уявлення індивіда про самого себе; афективний компонент (самооцінку) - афективну оцінку цього уявлення, тобто емоційне ставлення до свого образу, що залежить від часових і ситуативних чинників; поведінковий компонент (потенційна поведінкова реакція) - конкретні дії, які можуть бути викликані образом Я і самооцінкою [3].

Вагомий внесок у вивчення образу фізичного Я додали радянські вчені. Культурно-історична теорія Л.С.Виготського створює уявлення про тілесний розвиток людини, презентуючи його як процес, не обмежений лише ростом організму та фізіологічними змінами. Згідно з цим підходом тіло людини може розглядатися як видозмінене та залучене до певної історично та культурно визначеної перспективи (О.Ш.Тхостов, Т.С.Леві) [15].

Загальним і єдиним механізмом ставлення як до зовнішнього світу, так і до себе Н. І. Сарджвеладзе вважає установку. Ставлення до себе, як різновид агитюдів, з точки зору Н. І. Сарджвеладзе, складається з трьох компонентів – когнітивного, емоційного і конативного. У когнітивному плані ставлення до самого себе забезпечується пізнавальними функціями, зокрема відчуттям, сприйманням, уявленнями, пам'яттю, мисленням і уявою. Віддаючи належне ролі всіх пізнавальних функцій в побудові фізичного образу Я, Н. І. Сарджвеладзе проте особливо наголошує на ролі самосприймання, зазначаючи, що «самосприймання своєї зовнішності відіграє значну роль на різних етапах життя людини, а в деяких періодах розвитку особистості (наприклад, пубертатному та постпубертатному) його функція інтенсифікується і значно визначає форму і зміст життєдіяльності особистості» [20]. Значну роль у розумінні якості ставлення людини до своєї зовнішності відіграє запропонований Н. І. Сарджвеладзе розподіл самоставлення на суб'єкт-об'єктне та суб'єкт-суб'єктне. Суб'єкт-об'єктне ставлення розглядається під кутом зору пізнавального підходу до себе, з позиції стороннього спостерігача. Емоції на свою адресу можуть бути позитивними і негативними, такими, що втілюють задоволеність або незадоволеність собою, прийняття або неприйняття себе тощо. Маніпуляція собою, установка на самокорекцію і підвищений самоконтроль є істотними показниками об'єктного самоставлення. Мотиваційним імпульсом таких дій на свою адресу є прагнення володіти самим собою, контролювати свій внутрішній світ. Як зазначає Н. І. Сарджвеладзе, «таке прагнення і відповідні дії переважно продиктовані цілями соціальної адаптації і самоствердження або прагненням «узяти верх» над іншими» [20].

На думку Л.І. Воробйової та Т. В. Снегірьової, тілесність усвідомлюється людиною як первинна цінність, що є фундаментом розвитку її Я. Поняття «образ тіла», за визначенням О.Ю. Рождественського, включає в себе сукупність уявлень, оцінок, установок людини стосовно власної тілесної організації та якостей і засобів функціонування як окремих частин тіла, так і тіла в цілому [3, с. 7].

Соціальні фактори (судження, думки, стереотипи, еталони) стосовно зовнішності повинні враховуватись обов'язково, оскільки в сучасному світі вони справляють значний вплив на фізичне Я індивіда. Тому привабливість

(атракція) має розглядатися всередині соціального контексту, в якому вона виникає. Ставлення до тіла диктується тією соціально-культурною парадигмою, яка на певний історичний момент склалася в суспільстві. Дослідження в рамках соціально-культурної парадигми свідчать, що соціально-економічні умови, екологія або культура певної країни чи то регіону можуть здійснювати значний вплив на уявлення людей стосовно того, кого можна вважати привабливим і чому. Так, А. Гавриленко зазначає, що «образу тіла швидше відповідає таке поняття як «культурне тіло», яке включає і сам образ тіла, і схему тіла і соціальні компоненти зовнішності, такі як одяг, зачіска, косметика тощо [3, с. 79]. Очевидність останнього підтверджується тим, що тіло людини, яке, здавалося б, є однією і тією ж природною даністю, в різному соціокультурному просторі набуває абсолютно різних сенсів, ціннісних акцентів і орієнтацій, перетворюючись, таким чином, з біологічного феномена в соціокультурний. Суспільство і культура диктують свої норми правильної і красивої подоби людини» [3, с. 79].

Висновки. Отже, на основі презентованих вище положень вчених можна відзначити, що образ фізичного Я розглядається як складна комплексна єдність сприймань, установок, оцінок та уявлень, пов'язаних як з тілесним окресленням, соціальним оточенням, так і з функціями тіла. Більшість дослідників сходяться на тому, що тілесний образ, який представляє зовнішність, є комплексним конструктом, який включає в себе фізіологічні, психологічні і соціальні компоненти. Незалежно від підходу, практично всі дослідники (Р. Бернс, Н. І. Сарджвеладзе, А. Томпсон) виділяють трикомпонентну структуру цього утворення, яка складається з когнітивної, емоційно-оцінкової та конативної складових.

Перспективи подальших досліджень. Проведена нами теоретична наукова розвідка не претендує на вичерпне розв'язання складної та багатопланової проблеми ставлення особистості до власної зовнішності. У процесі роботи виокремився ряд напрямків, кожен із яких може стати предметом самостійного дослідження, зокрема, врахування особливостей впливу засобів масової інформації на розвиток позитивної чи негативної оцінки особистістю свого фізичного Я, стилів батьківського виховання на формування уявлень про власне тіло у підлітковому віці та інших вікових періодах, дослідження гендерних відмінностей у ставленні до власної зовнішності тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вовчук Р. Ю. Ставлення особистості до власної зовнішності як предмет психологічних досліджень / Р. Ю. Вовчук // Вісник Дніпропетровського університету. Сер. : Педагогіка і психологія. – 2011. – Т. 19, вип. 17. – С. 75-81.
2. Колесник Є. Проблема сприйняття власної зовнішності підлітками в психологічних дослідженнях / Є. Колесник // Актуальні проблеми розвитку науки в контексті глобальних трансформацій інформаційного суспільства: зб. наук. статей за матер. II Всеукр. наук. конф. молод. вчен. та студ., 13–14 травня 2014 р. / Наукове студентське товариство університету, Рада молодих учених університету. – Переяслав-Хмельницький, 2014. – Вип. 2. – С.184-189.
3. Нечитайло Т.А. Генезис образу фізичного Я у підлітковому віці: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Т.А. Нечитайло. — К.: 2010. — 20 с.
4. Сарджвеладзе Н. И. Личность и ее взаимодействие с окружающей средой [Электронный ресурс] / Н. И. Сарджвеладзе. – Тбілісі: «Мецниереба», 1989. – Режим доступа: <http://www.psylib.ukrweb.net/books/sarjv01/index.htm>
5. Шевченко М.А. Психологічні особливості формування фізичного образу «Я» у підлітків / М. А. Шевченко // Дні науки – 2010. Збірник студентських наукових статей. – Суми: Видавництво СумДПУ ім.А.С.Макаренка, 2010. – С. 153-156.

Кулик І.

Науковий керівник – доц. Свідерська Г. М.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СТАНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ

Актуальність проблеми. Розвиток національної самосвідомості молоді – одне з найскладніших завдань, яке стоїть перед сучасним українським суспільством. Актуальність його дослідження посилюється в зв'язку з тими подіями, які переживає в даний час українське суспільство (російсько-українська війна, втрата частини етнічної території, економічні та соціальні проблеми), що супроводжуються зміною системи цінностей і кризою ідентичності населення, особливо східних та частково центральних регіонів України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській інтелектуальній традиції інтерес до феномену національної самосвідомості має досить багату історію як у сфері ідеологічних розробок проблеми нації та націоналізму (С.Бандера, Д.Донцов, В.Липинський та ін.), так і в наукових дослідженнях з етнопсихології (О.Бочковский, І.Лисяк-Рудницький, В.Старосольський, В.Янівта ін.). Спробу обґрунтувати наукові засади становлення національної самосвідомості українців уперше зробили видатні українські педагоги з діаспори С.Русова та Г.Ващенко. Проте, на відміну від інших форм і типів самосвідомості, національна самосвідомість в Україні тривалий час залишалася для вітчизняних науковців забороненою проблемою для дослідження[3].

Лише після 1991 р. українські вчені звернулися до питань нації, націоналізму та національної самосвідомості. Треба відзначити доробки таких вчених, як А.Бойка, О.Вишневецького, С.Гончаренка, П.Дроб'язко, М.Євтуха, А.Капської, О.Коберника, В.Кононенка, І.Матюші, Ю.Руденка,